

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Факультет психології
Кафедра соціальної психології
Військовий інститут**

**ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
НАПН УКРАЇНИ**

**ВІЙСЬКОВА ПСИХОЛОГІЯ У ВИМІРАХ
ВІЙНИ І МИРУ:
ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції

02-03 березня 2018 року

Київ 2018

Редакційна колегія:

Данилюк І. В. д.психол.н., професор
Толок І.В. к.лед.н., генерал-майор
Васютинський В. О. д.психол.н., професор
Коваленко А. Б. д.психол.н., професор
Найдьонова Л. А. д.психол.н., професор
Чуйко О. В. д.психол.н., професор
Дубровинський Г. Р. к.психол.н., доцент
Грищук Е. Ю. к.психол.н
Рогаль Н. І. к.психол.н
Романова Ю. В. к.психол.н.

Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» – К.: КНУ імені Тараса Шевченка 2018. – 185 с.

Збірник містить тези та інші матеріали учасників III Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» з теоретико-методологічних та практичних проблем психологічної підготовки військових фахівців, питань психологічної реабілітації потерпілих осіб та проблеми громадської активності у воєнний час.

Матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 316+159.9+37(082)

ЗМІСТ

АНОТАЦІЇ СТАТЕЙ, ОПУБЛІКОВАНИХ У ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ
«УКРАЇНСЬКИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ» 1 (7) 2018 8

ТЕЗИ ТА ІНШІ МАТЕРІАЛИ

Андрієнко О.В., Кузнецов В.О. ОСОБИСТІСНІ ДЕФОРМАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ МАНІПУЛЯТИВНОГО ТИПУ	18
Балабанова Л.М. ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК САМОСТІЙНА СПЕЦІАЛЬНІСТЬ В ПСИХОЛОГІЇ	20
Беспалько А.О. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ	21
Блінов О.А. МОДЕЛЬ БОЙОВОГО СТРЕСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО КОРЕКЦІЇ	24
Бологова О.М. ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТУ PROQOL-"PROFESSIONAL QUALITY OF LIFE SCALE" ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ВТОРИННОГО ТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ У ПСИХОЛОГІВ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У РОБОТІ З ПЕРВИННО ПОСТРАЖДАЛИМИ	27
Борис І.З., Костюк Л.О. НОЗОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАВМ ВІЙНИ У ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	30
Боснюк В.Ф. ЗНАЧЕННЯ КОПІНГ-РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ ПОДОЛАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ	32
Брижак С.О., Дяченко А.О. АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВИХ МЕТОДІВ ПСИХОТЕРАПІЇ ТА EMDR ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ	33
Василенко С.В. ЗАХИСТ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ВІЙСЬК (СИЛ) ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ВІД НЕГАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ПРОТИВНИКА З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ	35
Васильєв С.П. ДО ПРОБЛЕМИ "ПСИХІЧНОГО" ТА "ПСИХОЛОГІЧНОГО" У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИНАМІКИ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	37
Вежель Л.М., Вежель Р.Ю. ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ДІЯЛЬНОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ	39
Веремейчик І.М. ОСОБЛИВОСТІ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У БІЙЦІВ АТО ТА СПОСОБИ ЙОГО КОРЕКЦІЇ	42
Верховод О.В. ТРУДНОЦІ АДАПТАЦІЇ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ КОЛИШНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	44

Вінтоняк В.Ф. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ	46
Володарська Н.Д. АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ ОСОБИСТОСТІ	47
Грінько А.С., Фора А.Л. ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ БІЙЦІВ АТО ЯК ПРЕДИКТОР УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ	49
Гура С.О. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ	51
Денісієвська А.Є. ПОРУШЕННЯ СНУ ПРИ ПОСТТРАВМАТИЧНОМУ СТРЕСОВОМУ РОЗЛАДІ	53
Ділай А.Ю. ТРИМАННЯ УВАГИ ЯК СТВОРЕННЯ НАРАТИВУ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ	54
Дмитриковська А.С., Дрозач О.В. СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ПТСР	56
Дубровинський Г.Р. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ВІЙСЬКОВОГО ПСИХОЛОГА	58
Зубовський Д.С. АПРОБАЦІЯ УКРАЇНОМОВНОЇ МЕТОДИКИ "ОНІТУВАЛЬНИК ЗМІН У ПОГЛЯДАХ"	59
Іванова О.В. ПРОБЛЕМА СУПЕРВІЗІЙ ПСИХОЛОГІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	61
Ільїна Ю.Ю. СХИЛЬНІСТЬ ДО ЗАЛЕЖНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	63
Кердивар В.В. ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕЇЗДУ В ІНШИЙ РЕГІОН КРАЇНИ	64
Клименко І.В. ВПЛИВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА ПОДРУЖНІ СТОСУНКИ У СІМ'ЯХ ВОЛОНТЕРІВ	66
Кокуп О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. ОКРЕМІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ БОЙОВІ ЗАВДАННЯ В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АТО	69
Колесніченко О.С., Мацегора Я.В. ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИБІР ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	71
Коробка Л.М. ЗМІЦНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ СІМЬНОТИ ДО НАСЛІДКІВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ	74
Копин В. В. «СИНДРОМ АТО»: РИЗИКИ ЕМОЦІЙНОГО ТРАВМУВАННЯ	76
Косікова С.С. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ З ПСИХОЛОГІЧНИМ БЛАГОПОЛУЧЧЯМ У СТУДЕНТІВ-МІГРАНТІВ	77

Костюкова Н.В. ВИЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	80
Кузіна В.Д. СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ОФІЦЕРА.....	81
Кузьменко М.Д. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ «ФРУСТРАЦІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ».....	83
Кучеренко С.М., Кучеренко Н.С. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ.....	85
Кучерява Т.О. ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЧЛЕНІВ ТАНКОВОГО ЕКІПАЖУ ДО ДІЙ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ.....	86
Лазоркін В.І. ВІЙНА ЧИ АТО: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ.....	87
Леонова І.М. ВПЛИВ СТЕРЕОТИПІВ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ НА МІЖГРУПОВЕ СПРИЙНЯТТЯ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З ДОНБАСУ.....	89
Лисенко Д.П. ДОВІРА В ПРЕДМЕТНОМУ ПОЛІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	94
Майстренко Т.М. ОБРАЗ ОФІЦЕРА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	97
Марусинець М. М. ОСОБЛИВОСТІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ.....	98
Маціонова Ю.Р. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЛІ СІМЕЙНОЇ ПІДТРИМКИ ВОЇНІВ АТО.....	100
Міщук С.С. ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ТІЛЕСНО-ДИНАМІЧНИХ ВПРАВ У РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЩО ПОСТТРАВМАДАЛИ ВІД ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ.....	102
Мозговий В.І. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА ЕТАПІ ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ.....	104
Москальов І.О. ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИНЕНОСТІ ПРАКТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ФАХІВЦІВ З МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	106
Найдюнова Л.А. ПОСТТРАВМАТИЧНІ СТРЕСОВІ РОЗЛАДИ (ПТСР) У ДРУГОМУ ПОКОЛІННІ: ЯК БАТЬКО ВОЇН МОЖЕ ДОПОМОГТИ СИНУ ДОЛАТИ РИЗИКИ ВТОРИННОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ.....	109
Недвиг О.В. ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВІДБІР ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-САПЕРІВ.....	113

реалізації для підвищення ефективності діяльності силових структур у сучасному прогресивному світі є саме психологічна наука та практика.

Фахова майстерність психологів в Україні, що залучені до екстремальних видів діяльності, набувається не лише в процесі отримання базової освіти відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, але й гострим попитом сьогодення на реалізацію здобутих знань, умінь та навичок. Понад чотири роки фахівці-психологи беруть участь у супроводженні військових дії на сході нашої країни, забезпечують реалізацію питань професійного відбору особового складу, професійно-психологічної підготовки щодо застосування зброї, формування психологічної пружності до наслідків війни, роботі з психологічною травмою та супутніми явищами: алкоголізацією, наркотизацією, проявами так званої адреналінової залежності – з агресією, синдромом військового життя, зростанням розлучень та суїцидів. Однак, реалізація поставлених суспільством завдань перед психологами стикається з рядом суттєвих проблем. Зокрема: тенденція призначення на посади психологів без базової освіти, студентів заочної форми навчання призводить до ускладнення системи надання допомоги та навіть дискредитації професії. Робота з особовим складом інколи перетворюється на «гру в поради», або, навпаки, в занурення в паперову складову службової діяльності психолога. Оскільки виклик на фахівців-психологів виявився досить різким, то й система вищої психологічної освіти для силових структур виявилася дещо не готовою до змісту освітньо-професійних програм та формування практичної складової ЗУН. Водночас, також гострий попит на психологічну допомогу у суспільстві призвів до гіперактивної позиції осіб, що визначили себе «психологами» без наявної психологічної освіти, на підставі різного роду сертифікатів (на кшталт сертифікату про курси манікюру), які впевнено почали «спричиняти добро» на основі власних уявлень про зміст психологічної допомоги, причому саме ефект Даннінга-Крюгера в допомагаючих професіях є найбільшою небезпекою, оскільки наслідки подібні онкології в живому організмі. І, нарешті, проблема професійного вигорання на емоційному фоні роботи з явищами психотравматизації, втрат та горювання, специфічною проблематикою військової та екстремальної психології; когнітивною напругою вирішення питань психологічної допомоги особовому складу підрозділів силових структур в умовах гостро обмежених ресурсів.

Таким чином, постала проблема формування груп фахових інтерв'язів та створення системи якісної супервізійної підтримки військових та

присвохоронних психологів, відповідного координуючого, контролюючого органу - Асоціації психологів сил безпеки та оборони України.

Ільїна Ю. Ю.

Національний університет цивільного захисту України, кафедра психології діяльності в особливих умовах, к.біолог.н., доцент (м. Харків, Україна)

СХИЛЬНІСТЬ ДО ЗАЛЕЖНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сьогодення вимагає від психологів – науковців поглибленого вивчення психоемоційних станів та поведінкових особливостей учасників бойових дій. Негативні психологічні наслідки участі в бойових діях проявляються в різноманітних проявах залежної поведінки. Хімічна залежність (наприклад, паління, алкоголізм) формується під впливом факторів оточуючого середовища (обставини, особливості виховання, вплив друзів, рівень стресостійкості та ін.) та спадковості. Роль зовнішніх факторів підтверджується тим, що саме соціальна підтримка дозволяє протистояти певним видам залежності. Роль спадковості дуже складна. Є думка, що відповідним за це може бути ген, який контролює синтез серотоніну[2]. Особливо поширеною серед учасників бойових дій стає схильність знімати напругу "звичними" способами: палінням, переїданням або навпаки ігнорування їжі, вживанням алкоголю. Деформації поведінки учасника бойових дій – це і труднощі індивідуальної соціально-психологічної адаптації до служби, міжособистісних відносин у новому колективі, особливості типу нервової системи бійця, його психологічного стану та психічного здоров'я, що зазнає постійного психотравмуючого впливу. Найчастіше ці наслідки проявляються у втраті сенсу життя, відчутті нереальності свого існування, виникненні почуття наближення катастрофічних змін в житті, в неадекватному зниженні або завищенні самооцінки, у втраті почуття самоідентичності, в відчутті відчуження від самого себе, своїх близьких родичів і свого минулого, в підвищеній дратівливості, запальності і агресивності в поведінці, в замкнутості.

Дослідження проводилось на базі Університету повітряних сил України ім. Кожедуба І. та однієї з військових частин Донецької області. Респондентів було поділено на дві групи: ті, що перебували в зоні АТО і ті, які не приймали участь в АТО. Метою дослідження стало визначення схильності до

поведінки, що відхиляється від норми, для досягнення якої використана відповідна методика. (О.Н. Орла). Аналіз отриманих результатів, свідчить про те, що для 60% дослідчених бійців характерна помірна тенденція до адиктивної поведінки. Тобто у них може спостерігатись досить часте вживання шкідливих речовин, що впливають на психоемоційний стан, а також схильність до різних проявів адикції у поведінці. Що стосується військовослужбовців без досвіду участі у бойових діях, то така тенденція притаманна 40% респондентів. Суттєві відмінності спостерігаються серед респондентів за результатами шкали вольового контролю емоційних реакцій. У військовослужбовців, що не брали участь в бойових діях лише у 6,7% сформована здатність контролювати прояви емоційних реакцій на відміну від дослідчених бійців, що у 50% випадків здатні до жорсткого контролю будь-яких емоційних реакцій. У 40% військовослужбовців без досвіду участі в боях здатність до самоконтролю емоцій є відсутньою, а у 53,3% - помірною. Натомість серед бійців АТО лише 10% респондентів не схильні до контролю емоційних реакцій, а у 40% ця здатність помірно розвинена. Зміна звичних умов життя, постійний стан психологічної напруженості, пов'язаний із загрозою життю та здоров'ю, сприяє загостренню тих негативних психологічних особливостей, які існували і до моменту участі в бойових діях, проте не були яскраво виражені. Небезпечні умови життя призводять до того, що слабо виражені прояви залежної поведінки набувають більшої сили і звичайна форма зняття напруження набуває рис схильності, а з часом і залежності, адикції.

Нами розроблена психокорекційна програма, спрямована на зниження рівня психоемоційної напруженості. Ми вважаємо, що психокорекція та реабілітація має важливе значення не тільки для самих військовослужбовців, а й для всього суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2001. – 752 с.
2. Николаева Е. И. Психофизиология / Е. И. Николаева. – М. : ПЕР СЭ; Логос, 2003. – 544 с.

Кердивар В.В.

Національний університет цивільного захисту України, НДЛ екстремальної та кризової психології НДЦ, ад'юнкт (м. Харків, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕЇЗДУ В ІНШІЙ РЕГІОН КРАЇНИ

Серед найважливіших питань українського сьогодення залишається проблема розбудови ефективних механізмів підтримки та соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Серед цих проблем основними, є – відновлення психічного здоров'я, що похитнулося в результаті перенесених травмуючих подій, пристосування до нового соціокультурного середовища, відновлення мотиваційно-потребової сфери, подолання кризи ідентичності, встановлення позитивних відносин з місцевим населенням.

Пошук дієвих шляхів і способів психологічної допомоги людям, вимушеним в результаті вимушеного переселення пристосовуватися до життя в новому культурному середовищі, постійно вимагає вивчення психологічного стану вимушених переселенців і виявлення основних психологічних чинників, що перешкоджають успішній адаптації.

По-перше, переселенці перебувають у постійному *стресі*. Вони отримують інформацію від родичів, друзів, знайомих, які залишилися в зоні військових дій. Унаслідок війни у людей втрачається інстинкт самозбереження і вони готові навіть повертатись туди, де на них чекає смертельна небезпека.

По-друге, переселенців переслідує постійний *страх і підвищена тривожність*. Психологічні травми, отримані у зоні військових дій, накладаються на абсолютну невпевненість у своєму завтрашньому дні. Окрім того, вони мають постійний інформаційний дисонанс – із місцевих ЗМІ отримують одну інформацію, а від родичів та знайомих – зовсім іншу.

По-третє, у більшості переселенців відмічається гіперболізоване *відчуття справедливості*. Будь-яку затримку соціальних виплат (навіть не тривалу і спричинену цілком об'єктивними причинами) вони сприймають не лише як порушення своїх прав, а і як особисту образу. Реагують болісно. Часто після таких новин у людей зовсім «опускаються руки».

По-четверте, *конфронтація* між корінним населенням та вимушеними мігрантами часто виникає через те, що переселенці відчувають себе чужими, а до усього чужого людина зазвичай ставить вороже.

По-п'яте, часто спілкування з вимушеними мігрантами переростає у вислуховування скарг на їхнє теперішнє життя, а також про те, як багато вони мали та втратили з приходом війни. Розмова, *позбавлена конструктиву*, заходить у «глухий кут» [1].

Психолог, як «посередник», повинен знайти стратегію психологічної допомоги, при якій би ослаб або навіть зовсім зник бар'єр «своєї» - «чужої».